

DİNLER TARİHİ ARAŞTIRMALARI-VIII

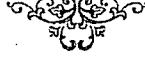
BÜTÜN YÖNLERİYLE
YAHUDİLİK

(ULUSLARARASI SEMPOZYUM)

18-19 ŞUBAT 2012

Ankara-2012

KUTSAL KİTAP/TEVRAT'TA ŞAMANİ UNURLAR

Prof. Dr. Harun GÜNGÖR*

Madde ruh ayrımının söz konusu olduğu paleolitik dönemden beri varlığına şahit olduğumuz, temelini ruhlara inanış ve onlarla ilişkinin oluşturduğu, Asya Türk toplulukları başta olmak üzere birçok toplumda milli kimliklerin oluşum ve yaşamasında temel unsur olan şamanizmi Yakut etnolog G.V. Ksenofontov, *dinlerin büyük annesi* diye tanımlarken,¹ Mircea Eliade onu, *hem mistik hem büyü hem de kelimenin geniş anlamında bir din olan arkaik vecd tekniklerinden biri* olarak;² Couliano ise *bir din olmaktan ziyade amacı insanlar âlemine paralel, ancak görünmez ruhlar âlemi ile ilişki ve beşeri işlerin yönetiminde ruhların desteğini sağlamaktan ibaret ekstazik ve terapötik metotlar toplamıdır* diye tanımlamaktadır.³ Fransız etnolog Roberte Hamayon ise şamanizmi, *avcı toplumlarda av ile avcı, tarım toplumlarında ise ata ruhları ile insanlar arasında bir ilişki olarak* tanımlamakta, dinde bulunması gereken temel unsurların Şamanlıkta bulunmadığından hareketle onun bir din olmadığını da özellikle belirtmektedir.⁴

Ruhlar âlemi ile insanlar arasında ilişki kuran kimse ise *-her kültüreye şamanın o kültür içerisinde yerine getirdiği işleve göre; kam, oyun, baskı, balger, udagan, bübü gibi farklı adlarla anılmış olsa da-*Şamandır. Burada kimler şaman olur, nasıl şaman olunur? soruları üzerinde durmayacağız. Çünkü bu konularda yeterince literatür bulunmaktadır. Bizim burada üzerinde duracağımız husus, Şaman-ruh ilişkisinin nasıl gerçekleştiği, bu gerçekleşme esnasında

* Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

1 Gavril V. Ksenofontov, *Şamanizm iz brannie trudi*, Yakutsk 1992, s. 111.

2 Mircea Eliade, *Le Chamanisme et les technique archaiques de l'extase*, Paris 1951, s. 14.

3 Mircea Eliade, Ion P. Couliano, *Dictionnaire des religions*, Paris 1990, s. 99.

4 Roberte Hamayon, *La Chasse a l'ame, Esquisse d'une theorie du chamanisme siberien*, Nanterre 1990, s.?

kâhin/büyücü/hekim olarak ta nitelenen şamanın durumudur. Konu Şaman-ruh ilişkisi açısından ele alındığında karşımıza iki tür şaman çıkmaktadır:

a-Ruhları egemenliği altına alıp onları yönlendiren, diğer bir anlatımla ruh yöneticisi, ruhlara eşlik eden, şaşırılmış ruhları doğru yola sevk eden “*psychopompe*” olan şamanlar. Bunlar Kuzey Asya Türk Şamanlarıdır.

b- Ruhun kendine egemen olduğu “*chamane-possede*”lerdir. Ruh bunlara egemen olur ve onlara her istediğini söyler ve yaptırır. Bu tür şamanlar Ortadoğu ve Afrika Şamanlarıdır.

Tevratta şamanizmle ilişkilendirilip açıklanabilecek birçok olay bulunsa da,⁵ biz yukarıdaki tanımlar ışığında Tevrat’ta anlatılan üç konuyu ele alıp değerlendirmeye çalışacağız. Burada amacımız kutsal kitabın doğruluğunu veya yanlışlığını tartışmak değil, teolojik gerçeklikle bilimsel gerçekliğin bir biri ile ne derece örtüştüğünü, söz konusu inancın kendinden önceki inanışlarla nasıl bir etkileşim içerisinde bulunduğunu anlatmaktır.

Tevrat’ta ele alacağımız konulardan birincisi Yakup Peygamberin, Beer-Şeva’dan ayrılıp Harran’a doğru yola çıktığı ve gecelediği yerde gördüğü rüya,⁶ ikincisi Rab’ın –*Mezopotomya kökenli, İbrahim, İshak ve Yakup’un tanrısı El’i bir yana bırakarak kayınpederi Jitro’nu kabile tanrısı Yahve’yi İsrail milli tanrısı haline dönüştüren* Musa peygamber aracılığı ile İsrail halkına verdiği emirler: Harun’un değneğinin yılan haline dönüşmesi,⁷ üçüncüsü de kapılara sürülen kurban kanının İsrailileri görünmez yaparak Mısır’dan çıkışlarını kolaylaştırması.⁸

Tevrat’ta anlatıldığına göre birinci olay şöyledir: *Yakup Beer-şeva’dan ayrılıp yola çıktı. Bir yere varıp orada geceledi, çünkü güneş batmıştı. Oradaki taşlardan birini alıp başının altına koyarak yattı. Düste yeryüzüne bir merdiven dikildiğini, başının göklere eriştiğini gördü. Tanrının melekleri bu merdivenden çıkıp iniyorlardı.*⁹

5 “Les origines chamaniques de la religion”, <http://www.letransmuteur.net/les-origines-chamaniques-de-la-religion/>, 01.02.2012.

6 *Yaratılış 28:12-16.*

7 *Çıkış:7:8-13.*

8 *Çıkış:12:12-13.*

9 *Yaratılış 28:12-16.*

Burada en dikkat çeken olay Merdiven ve merdivenden inip çıkan meleklerdir. Acaba bu olayların sembolik açıklaması nedir? Bilindiği üzere semitik toplumlarda en önemli bilgi kaynaklarından birisi de rüyalarıdır. " *Vision*" adı ile gerçek rüyalardan ayırt edilmeye çalışılan rüyaların temelinde yer aldığı birçok olaya kutsal kitaplarda rastlamaktayız¹⁰. Biz tekrar konumuza dönersek görülen bu rüyayı Yahudi araştırmacılar şöyle açıklamaktadır.

1-Merdiven Sina dağını sembolize etmektedir. Zira *Sinay* ve *Sulem* kelimelerinin sayısal değerleri *Merdiven*le aynıdır.

2-Meleklerin inip çıktığı basamak sayısı, yükselen dört krallığın süresini bildirmektedir.

3-Bu rüya Yakup'a vatanın kutsallığını öğretmektedir.

4-Merdivenini başında tanrı vardır ve tanrı Yakup'la ilişki kurmaktadır.

Başta sayılan ilk üç maddede zikredilen hususları bir yana bırakıp Merdivenin tanrı ile Yakup'un ilişkisini sağlayan temel araç olduğunu düşünerek bu durumu şamanın kırk boğumlu bir değneğe binerek göklere yükselip oradan ilişki içine girdiği ruhtan haber alması olayı ile karşılaştırabileceğimiz gibi, ayrıca merdiveni Şamanî kozmolojide yer alan ancak semitik dinler tarafından kavram farklılaşmasına dönüştürülerek kabul edilen üç dünyayı birbirine bağlayan hayat ağacının sembolik bir ifadesi olarak ta algılayabiliriz. Burada her iki olayında farklı kavramlarla ifade edilmiş olmasına rağmen mahiyetleri itibarıyla aynı olduğunu görmekteyiz. Kısaca ifade etmek gerekirse, biz Yakup peygamberin rüyasında Şamani inanışların temel unsuru ekstazik tecrübenin bir ifadesi olan yükseliş sembolizmini, Şamani kozmolojinin üçlü dünya algısının ve bu dünyaları birbirine bağlayan hayat ağacı sembolizmini görmekteyiz.

Tevrat'ta anlatılan ikinci olay ise şöyledir:

Rab Musa ile Harun'a şöyle dedi. Firavun size bir mucize yapın dediğinde, söyle Harun'a değneğini alıp firavunun önüne atsın. Değnek

¹⁰ Şamanlığa girişle, *Vision* arasındaki ilişki için bkz. Daniel Dehouve, "Les morts symboliques dans l'initiation chamannique et la conversion Chretienne" *La Politique des Esprits*, Nanterre, Societe d'ethnologie, 2000, s.168-172

yılan olacak. Böylece Musa ile Harun firavunun yanına gittiler. Ve Rab'bin buyurduğu gibi yaptılar. Harun değneğini firavunla görevlilerin önüne attı. Değnek yılan oluverdi. Bunun üzerine firavun kendi bilginlerini, büyücülerini çağırdı. Mısırlı büyücülerde büyüleriyle aynı şeyi yaptılar. Her biri değneğini attı, değnekler yılan oldu. Ancak Harun'un değneği onların değneklerini yuttu.¹¹

Yukarda zikredilen metinde açıkça anlatıldığı ve ifade edildiği üzere firavun'un huzurunda tam anlamı ile büyüsel bir işlem gerçekleştirilmektedir. Şamanizmin tanımında en azından bazı Şamanların büyü yaptıkları, hatta bazı araştırmacıların Şamanları doğrudan büyücü olarak nitelendirdiklerini düşünür ve bunun doğru olduğunu kabul edersek- *kaldı ki, büyü ve büyücülük semitik kutsal kitapların hepsinde sakınılması gereken bir gerçek olarak kabul ve zikredilmektedir*-burada yapılan büyü ile Şamanların büyüleri arasında ne fark vardır? Hemen hiçbir fark olmamasına rağmen farklılık aynı olayların adlandırılmasındadır. Yahudi ve Hıristiyan teolojisine göre eğer olağanüstü olaylarda amaç doğru ise bu mucize, tanrının işi, amaç doğru değilse bu şeytanın işidir. Zira şeytandan doğru amaca yönelik bir iş yapması beklenemez. Bu iki husus insanlar açısından değerlendirildiğinde dindar insanlar için Musa'nın yaptığı Mu'cize=*Miracle*, diğerlerinin yaptığı ise *Prodige*'dir Aslına bakıldığında ise olayların mahiyetleri aynıdır. O halde mutlak gerçek olan ne?

Tevrat'ta anlatılan üçüncü olay ise şöyledir:

....o akşam bütün İsrail topluluğu hayvanları boğazlayacak Hayvanın kanın alıp,etin yeneceği evin yan ve üst kapı sövelerine sürecekler.¹²

Burada da kanın ön plana çıkarıldığı bir büyüsel işlemi görmek mümkündür. Ancak bir hususu belirtmekte fayda vardır. Kanla ilgili inançlar doğrudan ruhun varlığını kabulle ilgilidir.Zira kutsal kitapta kan *ruh* olarak kabul edilmekte ve bu nedenle etle kanın bir arada yenilmesi yasaklanmaktadır.¹³ Ruhun varlığını kabul ve ona inanan insan bu ruhun nerede olduğunu düşünmüş, bunun kemik veya kanda olabileceğine inanmıştır. Örneğin Türkler ilk dönemlerde ruhun kemikte olduğuna inanmış bu nedenle de ak kemikliler,

¹¹ Çıkış 7:8-12.

¹² Çıkış:12:6-7.

¹³ Tesniye 12:23

kara kemikliler diye toplumsal bir ayrıma gitmişlerdir. Hala bugün Orta Asya da *Ak süyek* kavramı asaleti ifade etmektedir. Orta doğu da ise bu ayrım kanın kutsallığı üzerine bina edilmiştir. Örneğin, orta çağ savaşlarında yenilen komutanın yenen komutan tarafından kanının içilmesi ondaki gücün de galip komutana geçmesi içindir. Kan, görünmez varlıklarla alış-verişte de kullanılmıştır. Bu alış verişin en tipik örneği kurbandır. Yukarıda ki uygulamada ilginç olan kanın kötü ruhlara karşı koruyucu bir nesne olarak kullanılmasıdır.

Kurban, kemik ve kanla ilgili bir çok olay, örneğin; İbranilerde olduğu gibi¹⁴, Araplar da ve Araplar kanalı ile bize intikal etmiş olan ve çocuğun doğumunun yedinci günü kesilen Akika (=Aqiqa) kurbanında et pişirilip yenilirken hayvanın kemiklerinin kırılmaması,¹⁵ söz konusu kemiklerin kefenlenerek temiz bir yere gömülmesi –*anlam kaymasına uğrayarak büyüsel bir anlam içerse* -de Orta Asya Şamanizminde avlanan hayvanların tekrar geri dönmesi, dirilmesi için kemiklerinin kırılmadan temiz bir yerde toplanması inancı ile aynı esasa dayanmaktadır. Bütün bu olayları *trans, ruh, büyü tedavi, değişim/dönüşüm* vs. kavramlarla tanımlayabiliriz. Bu kavramlar Şamanizm tanımının esasını oluşturur. Bu durum bize Şamanizmin hemen bütün dinlerin içerisinde yer alan bir olgu olduğunu da gösterir. Hatta halk dini içerisinde yer alan ve Şamanî unsurlar olarak adlandırılan bu hususların evrensel dinler diye tanımlanan dinlerde daha da çok olduğunu gösterir.¹⁶

Sonuç olarak;

Yukarıda anlatılanlara teolojik açıdan değil, dinler tarihi metodolojisi açısından bakıldığında kutsal kitapların da şamanî unsurlar taşıdığını ve bu hususlarda da inanıldığı kadar masum olmadıklarını göstermektedir.

14 *Mezmurlar* 34:20

15 *Çıkış* 12:46; *Sayılar* 9:12. Ayrıca bkz: R. de Vaux, *Les sacrifices de l'Ancien Testament*, Paris 1964, s. 13

16 Mustafa Ünal, "Evrensel Dinlerin Şamanizm'e Yaklaşımı", *Yaşayan Eski Türk İnançları Bilgi Şöleni: Bildiriler*, Ankara 2007, s. 97-108.